

Pieter Starreveld (1911-1989)

Glazen schalen - 1941-12-22 t/m 08-29-1942

Nu breekt er een voor Starreveld interessante periode aan, waarin hij een 6 tal glazen schalen zal ontwerpen voor glasindustrie Tetterode. Interessant, omdat hij in zijn aantekeningen niet alleen artistiek maar ook technisch hier uitgebreid op ingaat. Het gevecht met de materie – het glas - en de totstandkoming van het object – de schaal - boeit hem in hoge mate.

Dat is weer een leven op zichzelf: materiaal tot een schoonheid maken! Bij de Glasindustrie Tetterode: wat er met glas te doen was: het buigen of smelten in negatieven van asbest onder een parabolische metalen kap met rondom enige tientallen branders, met gas gestookt, spreek het gangbare toe! Luister naar de branders en kijk wat het glas doet - welke kleur het op een zeker moment heeft--- zorg dat je een deel bent van dat wondere proces dat vuur is!

Eind december 1941 maakt hij ontwerpen voor twee schalen. Een 'schaal met dolfijnen'(1) en een 'schaal met springend paard' (4). Begin januari 1942 volgen de ontwerpen voor de schalen '**Jongen op paard**' (5), 'Tortelduifjes' (2), 'Herten' (3) en 'Zwanen' (6). Uiteindelijk zullen ontwerpen voor 6 schalen gemaakt worden, elk met een eigen nummer.

Schaal 2: tortelduifjes

Schaal 4: springend paard

Schaal 6: zwanen

De schalen worden door Tetterode Glas in serie vervaardigd, waarvoor Starreveld f 10,- per verkochte schaal krijgt uitbetaald.

In totaal worden er 36 schalen gemaakt en verkocht: 7 Schalen nummer 1 'Dolfijnen', 11 schalen nummer 2 'Tortelduifjes', 2 schalen nummer 3 'Herten', 8 schalen nummer 4 'Springend paard', **4 schalen nummer 5 'Paard met jongeman ruiter'** en 4 schalen nummer 6 'Zwanen'.

Dat het vervaardigen van de glazen schalen niet helemaal op rolletjes liep zal onderstaand verhaal illustreren. Al eerder werd geschreven dat Starreveld en Floris van Tetterode elkaar goed aanvulden op het gebied van glasbewerking. Beiden stonden voor elkaar open en het experiment werd niet geschuwd.

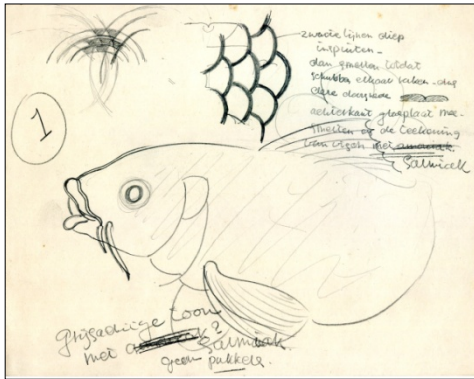
Voor het maken van een schaal werd uit een vlakke glasplaat de gewenste cirkel gesneden. Vervolgens werd deze ronde glasplaat in een gasoven net zolang verhit totdat deze in een holle vorm (negatief) zover uitzakte dat van een schaal gesproken kon worden.

Nadeel van deze methode van werken was dat de bodem altijd enigszins bol bleef. De schaal wiebelde en moest dus 'pootjes' krijgen. Als oplossing werden in de bodem van de holle vorm (negatief) een drietal 'holletjes' gemaakt. Het wonder van drie punten die altijd vlak staan!

Van willekeurig glas van een willekeurige dikte werden in de 'holletjes' drie blokjes glas gelegd. Tijdens het 'uitzakken' in de oven moest de glasplaat hechten aan de drie pootjes. Aanvankelijk leek dat ook te lukken. Maar tijdens het afkoelen lieten de op deze manier vervaardigde schalen op zeker moment een heel hoog ping-geluid horen en viel de schaal in scherven uiteen! Waar kwam dat probleem vandaan? Glas is een uiterst moeilijk materiaal, zeker voor warmte en afkoeling. Het probleem werd opgelost toen Starreveld 'een helder ogenblik' kreeg. 'Dat heb ik wel eens' schrijft hij in zijn aantekeningen.

Achteraf lijkt de oplossing eenvoudig. De pootjes moesten van hetzelfde glas worden gemaakt als het glas waaruit de schaal gemaakt was. In het vervolg werden de pootjes gehaald uit het glas van de restant hoekjes die overbleven na het snijden van de cirkel uit het vlakke glas. Kom er maar op!

Alle schalen door Starreveld ontworpen hebben voorstellingen in lijn en kleur, zoals vissen, dolfijnen, paarden, herten en vogels. De voorstellingen werden met de zandstraal op het glas aangebracht. Ook hier werd door Starreveld geëxperimenteerd, omdat in zijn ogen de lijnen, na het zandstralen, te hard en scherp zijn.

Opmerking in tekening vis: Zwarte lijnen diep inspuiten – dan smelten totdat schubben elkaar raken – dus deze doorsnede – achterkant glasplaat meesmelten en de tekening visch met salmiak

De omtrekslijn van de ontwerptekening werd met behulp van gelatine-papier op het glas aangebracht. Tijdens het zandstralen stuit de heel fijne zandkorrel af op het gelatine-papier en het onbeschermd glas wordt als het ware weggespoten. Daardoor blijven lijnen van enkele millimeters dik staan. Starreveld vindt deze lijnen niet fraai, omdat deze scherp en hard zijn. Daarom laat hij sommige schalen, nadat het ontwerp op de schaal was overgebracht, opnieuw in de gasoven smelten opdat het scherp van de lijnen verdwijnt (zie afbeelding vis met instructies voor glasbewerker).

Kleur werd aangebracht door de glas-emaillleur techniek toe te passen. Nadat het ontwerp met de zandstraal was overgebracht konden tussen de lijnen met glas-emaillie verschillende kleuren worden aangebracht. Na opnieuw in de het vuur te zijn geweest vloeiden email (kleur) en glas prachtig in één. Soms ontstond als gevolg van het afkoelproces een gecraquelleerd oppervlak dat het object een extra dimensie gaf.

Zonder twijfel heeft Starreveld meer dan de hier genoemde schalen ontworpen. Hoeveel dat er zijn is onbekend en vraagt nader onderzoek. Een onderzoek dat zal worden bemoeilijkt, omdat niet alle schalen gesigneerd zijn. De schalen zullen aan de hand van beschrijvingen en stijlkenmerken, karakteristiek voor Pieter Starreveld, herkend moeten worden.

Na 1942 komt het werk voor Tetterode Glas nagenoeg stil te liggen. Er volgen nog een viertal opdrachten, waarvan er één geannuleerd wordt.

Sjoerd Hekking
Amersfoort, februari 2014